

SKARPE FOR BINDELSER

■ Norske våpen og våpendeler spiller en fremskutt rolle i Irak-krigen – en krig Norge sa massivt nei til. Hvordan kan det ha seg? Når Norges overordnede policy er at vi ikke skal eksportere våpen til land i krig?

■ **STREK** tar for seg hva norskproduserte våpen jobber med i Irak og Libanon.

Deler til missiler. Våpentårn og våpensikter. Sambandsutstyr for kommandosoldater: I det gamle Babylon er de norske varene i bruk, hver eneste dag.

ET VÅPENTÅRN PRODUSERT ved en statseid bedrift i Kongsberg er blitt selve bransjestandarden i bykrigen Irak. Våpenstasjonen med mitraljøser og missiler har rukket å klokke inn et milliontalls operasjonstimer siden invasjonen – og, foreløpig, en ordre-inngang verd over ti milliarder kroner. Det ligger i kortene: Jo lengre krigen varer, jo bedre går det ved Kongsberg Defence & Aerospace AS.

Det ville være underlig om ikke slike tankekors meldte seg. Sett i forhold til folketallet er Norge, sammen med Sverige, verdens fremste våpeneksportør.

Mosul, august 2005. Sommernatten er kvelende varm. Infanterister fra kompani Alpha i Stryker Brigade 3-21 lar svette være svette og forsøker å konsentrere seg om hva troppssjefen sier i briefing sin. De skal på nattejakt i byen. Gjøre den utrygg for bombepanterer, al-Qaidasympatisører, kriminelle og nabolynsjere.

Karene vet hva som venter dem, og de kunne saktens ha grunn til å skutte seg. Slaget de skal utkjempes har usynlige fron-

ter, lydløse fiender og foregår i et kulturterreng minelagt med tabuer. Skal de klare å ta dem på sengen, terroristene, kan det bli nødvendig å sparke inn dører, skyte seg inn i entreene, brøle som okser: *Get down!*

De vil måtte raide stuer, kjøkken og soverom; med de intense strålene fra lommelyktene må de raide ansikter også, ansiktene til barn i pysjamas, til familiefedre, bestemødre og tenåringer.

For hvert hjørne de runder, kan døden være der, eller lemlestelsen. En snubletråd, en bombefelle, et snikskytterskudd fra bakgårdstaket, en kule som borer seg inn mellom hjelmen og den skuddsikre vesten.

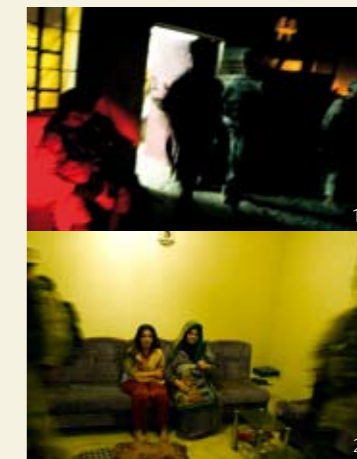
Slik er den bare, den urbane nattekriegen på 2000-tallet.

Kompaniets arbeidshest, den mobile basen denne natten, er en Stryker: En kraftig pansret åttehjuling på størrelse med en lastebil – en gjenganger i de tusen TV-innslagene fra Irak. I monstrets buk kan soldatene føle seg tryggere, luftavkjølingen gjør det svalere her inne. Panseret stanser fiendelig skyts. Veibomber flest er ikke kraftige nok til

å flerle bunnpanseret. Dessuten er Strykeren ofte utstyrt med et kraftig sperregitter langs kjøretøysidene. Gitteret skal ta av for de rakettdrevne granatene, et yndet våpen hos militsgrupper i Midt-Østen. Nærmere bestemt: det skal få granaten til å eksplodere på utsiden av panseret, ikke spjære det og kremere alle som sitter der inne.

Før Kongsberg Defence & Aerospace AS ble en viktig leverandør av våpentårn til US Army, har uriasposten i et Stryker-lag vært skytterluken på toppen. Når Strykeren virkelig skallet lukene, var det skytteren der oppe som sto igjen som levende blink. Ikke få av de vel 3000 amerikanske soldatene som er drept i Irak de siste årene, har vært *gunners*.

Ideen med den fjernstyrte våpenstasjonen Protector RWS fra Kongsberg er å flytte skytteren ned i den pansrede kupeen. Herfra kan han – via en dataskjerm og, ja, en *joystick* – styre skyttestellet der oppe. Riggeren gir plass for en rekke kombinasjoner: En kraftig, 12.7 mm mitraljøse, kanskje, en bukett med granatkaster-rør, et stativ for avfiring av Javelin-missiler.

1 **Jakt på bombekjemikalier:** En Stryker-patrolje ransaker en bolig i Mosul, Irak, i august 2005. Foto: Corbis/Scanpix

2 **Natteraid i stuen:** Scene fra et tokt utført av Strykerbrigade 3-21 i et nabolag i Mosul, Irak, august 2005. Foto: Corbis/Scanpix

Skytetårnet har store øyne å se med. Den avanserte optikken gir skarpe skjermbilder å finsikte med, både på dag- og nattetid, helt opp til en kilometers avstand. I tillegg gir siktet et blikk for det infrarøde strålespekteret, det som for eksempel avgis av varmen fra en menneskekropp som nattemørket ellers skjuler.

I sine Protector-brosjyrer nevner Kongsberg Defence & Aerospace mange andre plusspoeng: En mindre nervøs skytter gir økt sjanse for «first hit probability», at fienden «tas ut» i første forsøk. Våpenstasjonen er også svært fleksibel: Den kan monteres på en hel sverm av ulike andre typer pansrede doninger, som kommando- og radarkjøretøyer, lastebiler og militære personellkjøretøyer. Den er skyteklar i stor fart og i alle slags vinkler, også når kjøretøyet har en helningsvinkel på opptil 30 grader. Stasjonen skal være egnet til bruk i alle slags klimaforhold, «qualified for global operations», den kan etter hvert også monteres på marinefartøyer: *Protector Goes to Sea!*

www.defenseindustrydaily.com, 23. august 2007. DID er et sen-

Slaget de skal utkjempes har usynlige fronter, lydløse fiender og foregår i et kulturterreng minelagt med tabuer.

tralt nettsted for innkjøpere i våpenbransjen. I august omtaler nettstedet våpenstasjoner som Protector under overskriften: *Videogame + Vehicle + Real Guns*. Altså: en krysning mellom videospill og ekte skyts på hjul. Nettstedet viser til at den fjernstyrte våpenstasjonen av gode grunner er blitt «ekstremt populær». Men, innvendes det, skytterens «situasjonsbevissthet vil i mange tilfeller være redusert». Skytterens synsfelt snevres inn. Lydene fra den virkelige verden der ute når ikke ned i kupeen. *Videogame*.

I en annen artikkel på samme nettsted, datert 7. juni 2007, tar DID fjernstyringstanken et steg videre: *Må egentlig skytteren sitte i samme enhet som våpenet? Kan han ikke like godt sitte ved en bredbåndstilknyttet PC langt unna krigsscenen, og avfyr mitraljøsen med en joystick?*

DID viser til at både Sør-Korea og Israel har forfulgt tanken om fjernstyrte «se og skyt»-roboter. Det dreier seg om mobile, ubemannede enheter som utstasjoneres langs – for eksempel – grensen mot Nord-Korea eller Gazastripen. Enheter som har en «kill zone» på opptil halvannen kilometer.

En høytstående, israelsk militærkilde har uttalt til avisen Defence News at landet overhodet ikke vil nøle med å la denne typen roboter skyte ned inn-trengere: «Ingen har noen ting med å nærme seg våre grenser. Denne nye teknologien vil gjøre det lettere for oss å avverge den neste terrordåden eller kidnappingen.»

Defense Industry Daily gir følgende fremtidsscenario for fjernstyrte våpenstasjoner som Kongsbergs: «Vi ser at de fjern-

3 **«Videogame + real guns?»:** En offiser i US Army saumfarer omgivelsene via en skjerm inne i et pansret Stryker-kjøretøy nord for Bagdad i juni 2007. Våpenstasjonen fra Kongsberg er standardutstyr på mange Strykere. Foto: Reuters/Scanpix

Skal det være en våpenstasjon fra Kongsberg?: Stedet er verdens største våpenmesse, London, september 2007. Tore Storfossen fra Kongsberg Defence & Aerospace (lengst t.v.) forklarer for kunder og interesserte hva det fjernstyrte skytset er godt for. Tilfeldig forbipasserende havner i trådkorsset på skjermen.
Foto: Asle Finnseth

styrte våpensystemene florerer. Samtidig forblir fødselsraten i de industrialiserte landene lav». Dermed «fremstår det som uunngåelig» at disse landene vil utplassere robotiserte, fjernstyrte våpensystemer for å beskytte sine grenser. Slik vil våpenstasjoner som Kongsbergs kunne få en meget bred anvendelse, heter det.

Telefonkontakt med Forsvarets Sanitet, 14. november 2007.

Mitt spørsmål er: *Kan noen gi meg en detaljert, medisinsk beskrivelse av hva som skjer når man skyter en mitraljøs-kule mot, for eksempel, mageregionen på et menneske?*

– Det kommer jo veldig an på, sier mannen jeg etter hvert blir koblet med: Johan Pillgram-Larsen, Forsvarets overlege i kirurgi. – Spørsmålet er jo fra hvilken vinkel, og med hvilken energi, kula slår inn i kroppen. Men vanligvis vil den, når den borer seg innover i kroppsvevet,

begynne å bli ustabil. Så slår den kolbøtte; den roterer så kraftig at du får en eksplosjonseffekt der inne. Bein den støter på vil bli knust. Muskulatur vil bli revet opp, prosjektilet vil skape en grop, en kavititet, fylt med ødelagt vev.

Pillgram-Larsen vet hva det dreier seg om. Han har blant annet erfaring fra et norsk felt-sykehus i irakiske Umm-Qasr i 1991, etter den første Gulfkrigen. Overlegen er også instruktør ved Legeforeningens spesialistkurs i kirurgi, med tema skudd- og stikkskader.

– I en del tilfeller vil kula gå gjennom kroppen og ut på den andre siden, sier Pillgram-Larsen.

– Det er i så fall gunstig for offeret.

– Hvorfor det?

– Da mottar ikke kroppen hele hastighetsenergien fra kula, den fortsetter jo videre. Men hvis kula treffer organer med

høyt væskeinnhold er bildet noe annerledes. Da går den sjeldnere igjennom.

– Hva tenker du på?

– Et treff i tarmen, for eksempel, eller leveren. Slikt vev gir en kraftigere bremseeffekt på kula. Resultatet er at den tar ut eksplosjonseffekten mer umiddelbart, i akkurat det organet.

– Hva ved skuddsåret er det som dreper den truffne?

– Det vanligste er nok at man blør i hjel. Hvis kula går inn i bukhalen, vil bukhinnebetennelse være en vanlig dødsårsak. Det går fort, et døgn eller to. Har kula ødelagt mye vev i en arm eller et lår, vil du i løpet av en seks timers tid ha høy risiko for koldbrann i sårområdet. Uten behandling vil da den sårede dø i løpet av kort tid.

Kongsberg Defence & Aerospace kontor i Oslo, 26. oktober 2007. Per i dag ruller om lag 1200 Protector-stasjoner etsteds i ver-

«Jeg er en av disse dødens og ødeleggelsens kjøpmenn.»

Salgsrepresentant fra Lockheed Martin under våpenmessene i London, september 2007

den. Rundt 500 av dem er, ifølge godt informerte kilder, i bruk av amerikanere og australiere i Irak, noen av dem også i Afghanistan. Stasjonen er – selvsagt, vil mange mene – også innkjøpt av det norske forsvaret. I tillegg er den solgt til land som Irland, Finland, Sveits og Canada.

Sitt til nå største gjennombrudd fikk Kongsberg D & A i august i år. Da meldte US Army seg på telefon til divisjonsdirektør Egil Haugsdal i Kongsberg. Ett års anbudskrig var over. Haugsdal fikk en beskjed av format: Kongsberg hadde fått tilslag på en leveranse av 6500 våpenstasjoner av Protector-varianten. Prislapp pr. enhet: Godt over en million kroner. Ordren er verd åtte milliarder kroner i årene frem til 2012.

Jubelen sto høyt. Man hadde fått tilslaget på selveste CROWS-pakken. Blitt US Army-standarden når det gjelder fjernstyrte våpenstasjoner, og dét i fri kon-

kurransse, utenfor de vanlige gjenkjøpsavtalene med USA.

– Det er klart at det kjennes i magen når man får en slik beskjed, sier Egil Haugsdal til STREK. – For ti år siden utgjorde det tilsvarende produktet en årsomsättning på 80 millioner kroner. Nå snakker vi åtte milliarder ...

Og med CROWS-stemplet følger et kraftig tilslag i verdensmarkedet. Der amerikanerne satser tungt, følger andre etter.

– Det globale markedet for slike stasjoner utgjør vel opp mot 20 milliarder kroner, anslår Haugsdal, som legger til at dette bare er første kapittel. – Om noen år kommer et digert generasjonskifte i USAs park av militære kjøretøyer. 50 000 til 100 000 kjøretøyer, mange av dem pansrede, skal fases ut. En ny generasjon skal ta over, og utstyres med ... Haugsdal hever øyenbrynene: ... våpenstasjoner. Et kraftig potensial!

1 **Bikinis & guns:** Ladet stand-miljø hos den østerrikske pistolprodusenten Glock under våpenmessene i London, september 2007. Foto: Asle Finnseth

2 **Patruljerer Mosul, beskyttet av norske våpen:** Soldater fra US Army og lokale barn i ett av fattigkvarterene i Mosul, Irak. Foto: Corbis/Scanpix

3 **Opprører i sikte?** En skytter har zoomet seg inn på en fotgjenger i ett av den irakiske byen Mosuls voldsherjede områder. Foto: Corbis/Scanpix

Våpenstasjons-boomen merkes allerede i Kongsberg-traktene. Ringvirkningene for lokale underleverandører er store. Og divisjonen Haugsdal leder har sin fulle hyre med å kapre nye medarbeidere. I 2005 hadde divisjonen 200 ansatte. Ved utgangen av 2007 var de blitt 380. – Og neste år må vi hente inn ytterligere 100 til 200 ansatte for å holde tritt, anslår divisjonsdirektøren.

Barnlig observatør: Noen har fått øye på en Stryker – med norsk skyts – som runder et gatehjørne i voldsherjede Mosul, august 2005. Foto: Corbis/Scanpix

Kulen fra mitraljøsen vil begynne å rotere inne i kroppen på offeret. Bein den støter på vil bli knust. Muskulatur vil bli revet opp.

Forsvarets overlege i kirurgi, Johan Pillgram-Larsen

I september kunne onlineversjonen av tidsskriftet Jane's Defense Weekly melde om en annen Kongsberg-scoring. Selskapet hadde da signert en femårig avtale med den franske våpengiganten Thales om lisensproduksjon av Protector-systemet for det britiske markedet. – Og det er betydelig, sier Haugsdal, uten å ville tallfeste det. Thales' produksjonsanlegg i Glasgow skal produsere stasjonen etter hvert som ordrene melder seg.

Haugsdal legger til: – Vi har salg fremstøt gående i 20 land nå, deriblant Polen.

Hvilke andre det er – i tillegg til de allerede nevnte nasjonene – vil han ikke ut med, med ett unntak, som dukket opp etter hvert i intervjuet: Japan.

– Det mest aktuelle her er at vi selger dem en lisens for produksjon av Protector – i Japan, og for det japanske markedet.

Norge, 2007. Også selskaper som Nacre i Trondheim og Chemring Nobel (tidligere Dyno Nobel) på Hurumlandet, leverer brikker «made in Norway» til konfliktsoner i verden.

Nacre skreddersyr radioutstyr for spesialstyrker av typen US Marines, Navy Seals og Telemarks bataljonen, under mottoet «*In combat, hearing is a weapon*». De spesialdesignede ørepluggene og mikrofonene i Quiet Pro-systemet gjør det mulig for soldatene å være på nett med hverandre, selv i øredøvende krigslarm. Pluggene hindrer samtidig at de blir skuddøve. Ifølge markedsdirektør Gunnar Gran har selskapet solgt 20 000 enheter av QuietPro, 90 prosent av dem til USA.

Sprengstoffs spesialistene hos Chemring Nobel på Hurum lager skarpere saker. Selskapet, med adresse Engeneveien 7, Sætre, het inntil nylig Dyno Nobel, og har en fabrikk som produserer store mengder av sprengstoffvarianten RDX. Som STREK kommer tilbake til noen sider lenger ut i dette magasinet, inngår RDX fra Sætre siden 1996 som rakettdrivstoff i bestselger-missilet fra våpengiganten Lockheed Martin i USA. Navnet på missilet går rimelig rett på sak: «Hellfire».

Så sent som 20. november i år fikk STREK bekreftet hos selskapets nye eier, Chemring Group PLC i Fareham, England, at Hurum-bedriften fortsatt leverer RDX-komponenten til missiler som Hellfire og Javelin.

– Joda, det gjør vi, sa markedsdirektør Wendy Forbes i Chemring Group til STREK. Hun lovet å ringe tilbake til STREK innen et par timer med flere detaljer om leveransene – etter å ha konsultert sin sjef. Så ble det taust. Til tross for en rekke purringer og en forespørsel på mail var det umulig å få Forbes i tale. Ifølge sentralbordet var hun nå utilgjengelig i fire dager fordi hun hadde fått andre, presserende oppgaver.

Hellfire har brent seg inn i våpenmarkedet siden 1980-tallet, og selger – i oppgraderte varianter – fortsatt i store opplag. Lockheed Martin opplyser på sin hjemmeside at det totalt er solgt 21 000 missiler av Hellfire II-varianten, 3000 av dem skal være avfyrt «som ledd i Den Globale Krigen mot Terrorisme». Pr. januar 2005 hadde USA og dets allierte avfyrt minst 600 Hellfi-

re-missiler i Irak-krigen. Israel bruker sin andel av raketten, og supplerer i år sine lagre med 1000 nye Hellfire. Den amerikanske kongressen er også varslet om et forestående salg av 1000 eksemplarer til Egypt.

Den laserstyrte raketten kan avfyres fra fly, helikoptre (eksempelvis Apache), fra pansrede kjøretøyer og fra marinefartøyer. Treffsikkerheten er stor, sprengkraften likeså. Den flyr med overlydshastighet (opptil Mach 1.3) mot mål opp til åtte kilometer unna; den spjærer tykt panserstål, bunkervegger, hustak og bilskrog, for så å slippe *hellfire* løs der inne: Eksplosjonen oversprøyter alt som er i rommet med en lava av brennende aluminium.

Pakistan og Libanon, 2006. Et søk på Hellfire i ulike nyhetsmedier, viser noen av rakettenes meritter de siste par årene:

■ Damadola, Bajaur-provisen, Pakistan, 13. januar 2006:

18 sivile drept i mislykket Hellfire-jakt på al-Qaida-topp. 14 av de drepte skal ha vært fra samme familie, fem av dem var kvinner og fem barn. Ifølge nyhetsbildene ble Hellfire-missiler avfyrt fra en drone – et førerløst robotfly. Dronen kan ha vært styrt av CIA fra en base dypt under Nevada-ørkenen.

(Kilder: Wikipedia, The Telegraph, BBC, Foreign Policy in Focus)

■ Chingai, Bajaur-provinsen, Pakistan, 30. oktober 2006:

Rundt 80 personer drept av raketter – noen kilder sier Hellfire-raketter, andre navngir ikke

rakettypen – avfyrt mot en koranskole ved tiden for morgenbønnen fajr. Noen kilder hevder missilene ble avfyrt av en drone fra USA. Andre uttaler at pakistanske kamphelikoptre sto bak.

Ifølge militære talsmenn i Pakistan var skolen et rede for militante Taliban-sympatisører. Lokale innbyggere benektet dette. De hevdet at de drepte var vanlige madrasa-elever, de fleste i alderen 15–25 år, noen av dem skal ha vært barn. Pakistanske myndigheter har siden lagt et tett lokk over saken; journalister og uavhengige granskere er blitt nektet adgang til åstedet. Ifølge lokale, religiøse ledere er saken svært sensitiv for myndighetene. Rakettangrepet førte til omfattende og hissige demonstrasjoner, rettet mot så vel USA som president Pervez Musharraf.

Kilder: *New York Times*, *Dawn International* og *The News* (begge de to siste engelskspråklige, pakistanske aviser).

■ Jamaliyeh, Libanon, natt til 2. august 2006, klokken 03.30:

Hellfire-missiler avfyrt fra israelske kamphelikoptre utsletter en syrisk-kurdisk familie på flukt fra krigshandlingene. Ingen av dem var å regne som stridende. Ifølge en granskningsrapport fra Human Rights Watch dreide det seg om en familie som hadde kommet fra Syria for å ta seg ssongarbeid på åkrene i området. De bodde i telt. Tre timer før angrepet hadde naboer i telteleiren hørt at moren og flere av barna gråt av frykt på grunn av bombing i området. «De ville flykte, men visste ikke hvor de skulle gjøre av seg.» Disse ble drept: familiefaren Talal (40), moren Maha (35), barna Muhanas (14), Muayyad (12), Asma (6) og Muhammad (4).

Kilde: Granskningsrapporten «*Why They Died*», utarbeidet av Human Rights Watch etter Libanon-krigen.

■ Al-Jiban, Libanon, 3. august 2006, kl. 11:

Tre Hellfire-missiler slår ned like ved en bolig. Et ektepar på 80 og 81 år blir drept, sammen med parets 42-årige datter. (Samme informasjonskilde som ovenfor)

Telefonkontakt med Forsvarets overlege i kirurgi, Johan Pillgram-Larsen, 14. november 2007. – Går det an å si noe om skadebildet etter et missil som, for eksempel, går gjennom en husvegg og eksploderer innenfor, i et rom der det oppholder seg mennesker?

– Det kommer selvsagt an på størrelsen på rommet og hva slags mål missilet er beregnet på. Du vil få en massiv skadevirkning, bestående av splinter som skjærer opp vev, brannskader, trykkskader. Generelt vil vel effekten være så voldsom at det som er igjen der inne, medisinsk sett er av liten interesse.

London Docklands, på våpenmessen DSEI, 13. og 14. september 2007. På verdens største våpenmesse, DSEI, er det ikke rart om Lockheed Martin, verdens største våpenprodusent, breier seg litt. Lockheed Martin har 140 000 ansatte, spredt over hele verden. Her, overfor 40 000 mer og mindre prominente gjester, gjelder det å vise profileringsmakt. Særlig når man konkurrerer om oppmerksomheten med 1350 andre selskaper fra 36 ulike land.

Den store, luftige standen er holdt i marineblått og gylne jordfarger, den har en lyssetting så delikat at assisiasjonene går til en parfymeavdeling hos Harrod's

eller Steen & Strøm. Men de slanke, elegante hylstrene som strutter her, er ikke siste skrik i lebestifter fra Lancôme, bare missiler, i full størrelse. Patriot. Javelin. Dagr. Hellfire.

Pent rigget mot en gylden vegg, glimter det matt i tre Hellfire-kropper. Jeg går noen steg nærmere, med kameraet klart, og skvetter en smule.

– *Who are you*, spør en eldre, dresskledd Lockheed-mann, med et smil så lurt at man kunne tro det var en lek han inviterte til.

– *Jeg er redaktør i det norske aktualitets- og fordypningsmagasinet STREK*, sier jeg, og spør tilbake: *And who are you?*

– *I am one of those merchants of death and destruction*, proklamerer han, og gransker ansiktet mitt, som var det et nedslagsfelt for våpnene han selger.

Mer får han ikke gjort før en ivrig, ung dame fra PR-avdelingen til Lockheed avbryter vår sokratiske dialog; hun har kanskje lyttet, hun vil ha det hele inn i mer businessaktige former. Lett motvillig lar hun dødens kjøpmann forklare meg litt mer om Hellfire-konseptet, dets fart og destruksjonskraft, dets evne til å spre en vifte av metallsplinter mot såkalte «soft targets».

De norske våpenselskapene bebor en egen øy i messehavet. Her er det bygget et kardemommeaktig bykrikslandskap med lett herjede husvegger, vinduer og smug. Nammo, tidligere Raufoss Ammunisjonsfabrikk, har sin eget torg i «byen», det samme har Kongsberg Defence & Aerospace og Vinghøg, Nøtterøy-selskapet som eies av Simrad-Optronics og opprinnelig utviklet Protector-konseptet.

Vinghøg selger i dag rekyl-dempende stativer og høyteknolo-

1 Hellfire på nært hold: På standen til verdens største våpenprodusent, Lockheed Martin, kan man spille seg i laserøyet til et Hellfire-missil. Hurum-bedriften Chemring leverer rakettdrivstoff til Hellfire-serien. Foto: Asle Finnseth

2 I ly av norsk våpenstasjon: Soldater fra US Army rykker ut fra et Stryker-kjøretøy i Mosul, februar 2005. Foto: AP/Scanpix

3 Ingen trussel lenger: En soldat fra en Stryker-patrolje gjennomgår bilder av Mosul-innbyggere som ble skutt etter angivelig å ha forsøkt å sprengte et Stryker-kjøretøy i luften. Foto: Corbis/Scanpix

«Det er klart det kiler i magen når man får inn en ordre verd åtte milliarder kroner.»

Divisjonsdirektør Egil Haugsdal, Kongsberg Defence & Aerospace

logiske sikter til maskinkanoner og desslike.

Er du VIP-kunde – en admiral, en parlamentarisk delegasjon, en innkjøpsdirektør fra USA eller Saudi-Arabia – får du adgang til de indre gemakkene i standen. Her er det viner og øl og bord med lekre retter til dem som vil spise litt mens man fordøyer de stive prisene på stand-varene. Ta, for eksempel, et sett med NSM-missiler fra Kongsberg, en skikkelig rakker av et sjømissil som lurer fiendens radar og, ifølge brosjyrene, har så stor gjennomtrengningskraft at «dødeligheten er sikret».

På en øy et lite granatkast unna, finner du de øvrige norske: Simrad med sitt militære nattnsyns-utstyr, Comrod med sine militære antennesystemer, Nacre med sitt digitale snakketøy for kommandosoldater.

– Hvor kommer du fra, lurer en ansatt hos Vinghøg.

– *Fra det kirkelige reportasjemagasinet som heter STREK*, sier jeg.

I et øyeblikk er han stum.

– Kirkelig? Her?

Også på Kongsbergs stand stusser de. – Kirkemagasin, flirer de, og rister litt på hodet. – Da har du kommet feil; eller så er du veldig kritisk, kanskje?

Presseloungen, våpenmessen, DSEI, London, 13. september 2007. – Ja, dessverre, sier presse-sjef Al Lockwood hos messearrangøren DSEI til STREK. – Vi har opplevd, og da særlig i 2005, at forstyrrende elementer fra fredsbevegelsen skapte problemer for avviklingen av våpenmessen. Men denne gangen har politistyrkene greid å holde dem unna, smiler han.

Lockwood svarer på mitt

spørsmål om hvorfor sikkerhetsoppbudet utenfor messeområdet var såpass tungt – jeg måtte legitimere meg med pass ved fire ulike politisperringer fra og med overgangen til T-banen som frakter folk ut til messeområdet Excel. Vel fremme i messehallen var sikkerhetssjekken like grundig som på en flyplass.

– *Og hva er det demonstrantene hevder?*

– Som sagt, det er ikke noe problem i år, men de sier at det som pågår her er umoralsk, at våpen havner hos feil regimer og lignende. Overfor opinionen i England har vi prøvd å vise til hvor viktig våpenindustrien er for utvikling av sivil spissteknologi – teknologi som også brukes til å hjelpe mennesker i katastrofesituasjoner ...

Det Lockwood ikke nevner, er at Reed Elsevier, selskapet

4 Var dagen good for business? Våpenselgere og -kunder på vei til sine hoteller etter en dag på verdens største våpenmesse, DSEI, London, september 2007. Foto: Asle Finnseth

5 Egil Haugsdal, divisjonsdirektør, Kongsberg Defence & Aerospace

«Ikke skytt!»: En kvinne skriker opp idet soldater i en Stryker-patrolje fra infanteriregiment 1/38 arresterer hennes mann og sønn. De to mennene var mistenkt for et bombeangrep på en Stryker-konvoi i Baquba den 5. oktober 2007. Foto: Corbis/Scanpix

omkring dilemmaene, vise til hvor nøye norsk UD er med på å sikre at norskproduserte våpen ikke havner i tvilsomme kriger. – Langt på vei slipper jo vi å tenke på dette med hvor våpnene tas i bruk, tingene siles i det omhyggelige regelverket som UD håndhever.

– Men som produsenter har dere vel et selvstendig, etisk ansvar også?

– Ja. Og vi er ikke krigshissere, vi er bare 165 vanlige mennesker, som lager et produkt vi faktisk er stolte av: Vi lager ikke et våpen, ikke ammunisjon, vi lager bare det som er rundt; sikket vårt gjør at mitraljøseskytteren treffer bedre, at det ikke går ut over dem man ikke skal treffe, sier Bø. Halvparten av det årlige salget verd 500 millioner kroner går til USA, opplyser han, og bøyer seg litt frem.

– Det er jo ikke alt de gjør der borte vi liker så godt, da. Men verden er ikke alltid slik vi skulle ønske at den var. Selvfølgelig skulle vi gjerne sett at verden var fredeligere, at konflikter kunne løses uten vold. Men når nå verden ikke er sånn, så er vi stolte av at vi selger produkter som kan redusere skadeomfanget i krig.

– Det høres likevel ut som om du nages litt?

– Selvfølgelig tenker vi jo også i sånne baner, alle som jobber i Vinghøg/Simrad Optics. Vi er ikke mer brutale enn andre; mine ansatte kommer fra en god bakgrunn, noen av dem – siden du nå er fra et sånt magasin – går i kirken hver søndag. Altså: Vi er helt normale mennesker, som jobber – med stolthet – for at det som ikke skal ødelegges, ikke blir ødelagt.

som eier det arrangementet Lockwood frontier, ikke vil være med på leken lenger. I juni 2007 erklærte toppsjefen, Sir Crispin Davis, at man vil selge seg ut av våpenmessen. Beslutningen kom etter omfattende og langvarig press, organisert av den britiske aksjonsgruppen Campaign Against Arms Trade. Det kan bli flere, digre våpenmesser i London, men da bare hvis andre vil kjøpe Reed Elsevier ut av sine forpliktelser overfor våpenindustrien.

Reed Elsevier er i utgangspunktet et forlagshus av de store – verdens største utgiver av vitenskapelige og helsefaglige tidsskrifter. Selskapet er samtidig verdens største arrangør av handelsmesser.

Kritikken konsentrerer seg om følgende: At DSEI aktivt inviterer representanter fra noen av verdens mest voldelige regimer til messen, inkludert Indonesia, Saudi-Arabia, Colombia og Kina. At messen også formidler salg av klasevåpen, og ved ett tilfelle har akseptert en utstillert som selger torturredskaper.

De siste årene har protestene mot arrangementet haglet inn hos Reed Elsevier. Tunge navn

innen akademia, litteratur og undervisning har insistert på at selskapet trekker seg fra «den skitne og destruktive» våpenmesse-businessen. Også en rekke kirkelige instanser har bedt Reed Elsevier om å trekke seg ut.

I februar 2007 toppet det seg. En storaksjonær annonserte – med henvisning til etiske betenkeligheter – at de ville selge sin aksjepost på 20 millioner pund i Reed Elsevier.

Også det statlige, britiske eksportorganet for forsvarsmateriell – Defence Export Service Organisation (DESO) – har bukket under for presset. I juli i år erklærte statsminister Gordon Brown at DESO ville bli nedlagt, til heftige protester fra forsvarsindustriens organer. Beslutningen kom etter en kampanje der blant andre 14 biskoper, tre av dem katolske, samt generalsekretærene til britiske baptister og metodister krevde en nedleggelse.

Norges stand på DSEI, 13. september 2007. Jon Asbjørn Bø, direktør hos Vinghøg, flirer ikke. Det virker om å gjøre å komme meg i møte, være åpen

Stolt av sine produkter: Vi er stolte av å selge produkter som kan redusere skadeomfanget i krig, sier direktør Jon Asbjørn Bø i Vinghøg/Simrad Optronics til Strek. Foto: Asle Finnseth

Fredsnasjon og våpenprodusent

Norge eksporterer i utgangspunktet ikke våpen til land som er i krig. Og likevel: Når et israelsk helikopter avfyre en Hellfire-rakett mot palestinske mål på Gaza-stripen, er det overveiende sannsynlig at den bærer med seg «et lite stykke Norge», i form av sprengstoff produsert i Hurum.

NORGE MOTARBEIDER klasevåpen aktivt. Men det var våpendeler produsert på Lier som gjorde det mulig for amerikanske styrker å avfyre bakkebaserte klasebomber mot en rekke irakiske byer våren 2003. Slike klasebomber var våpenet som trolig tok livet av flest sivile irakere under invasjonen.

Dette kan bedriftene gjøre uten å bryte norske lover og regler. Mange spør seg hvordan det er mulig. For å forstå dette, må man trenge dypere inn i utviklingen av norsk forsvarspolitik og forsvarsindustri de siste tiårene.

Avgjørende samarbeid

Norge ble Nato-medlem i 1949. Det medførte ikke bare utenrikspolitiske føringer, men også næringspolitiske. Gradvis bygde Norge opp en forsvarsindustri som samhandlet først og fremst med de Nato-allierte.

Nato-landene har ofte samarbeidet om våpensystemer, og flere land leverer ofte deler til de samme produktene. Svært mye av norsk våpenindustri i dag er slike del-leveranser. I 1959 fattet Stortinget et vedtak som siden har vært retningsgivende for norsk våpeneksport,

der det heter at Norge ikke skal eksportere våpen til land i krig eller borgerkrig, eller der krig unntak, og det gjaldt eksporten til våre Nato-allierte.

En hake ved den norske debatten om våpeneksport, har vært mangel på kunnskap om hvor de norske våpnene og våpendelene faktisk tar veien. Hvert år redegjør riktignok Utenriksdepartementet for dette i en stortingsmelding, men selv om denne er rik på tall og statistikker er det ikke mulig å lese ut av dokumentet hvor de norske våpnene faktisk blir brukt.

Underveis i arbeidet med filmen «Et lite stykke Norge» (vist første gang på TV 2 den 9. mai 2006), fikk jeg anledning til å undersøke dette spørsmålet nærmere på verdens største våpenmesse, DSEI.

Helvetesild i Midtøsten

Før vi reiste på våpenmessen, hadde vi lest i Dynos nettpresen-tasjon på sidene til Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening at selskapets sprengstoffabrikk på Hurum, Dyno Nobel, selger forholdsvis store mengder av et sprengstoff som kalles RDX.

Dette kan brukes både i strids-hoder og rakettmotorer. På våpenmessen fant vi firmaet Alliant Tech Systems (ATK), som opplyste at de bruker Dynos sprengstoff i sine rakettmotorer, og at de er eneleverandør på Lockheed Martins bestselgende missil Hellfire.

Utstillingsversjonen av Hellfire-missilet hadde en frem-tredende plass på Lockheed Martins stand i London, og seniorrådgiver Doug Terrell skrøt av sine norske samarbeidspartnere i Dyno.

Raketten bør ikke ligge mer enn ti år på lager før den brukes, fordi den kan bli ustabil. Dyno ble leverandør i 1996, og dermed er det sannsynlig at det er et lite stykke norsk sprengstoff i hver av rakettenes. Nærmere bestemt ett kilo.

Nå får de fleste Hellfire-raketter ikke ligge lenge på hylla uansett. Den er det foretrukne våpenet på kamphelikoptrene Apache, i tillegg til en rekke andre utskyttingsplattformer. Både USA og Israel har måttet etterfylle sine lagre av Hellfire-missiler en rekke ganger de senere årene, etter omfattende bruk i Afghanistan, Irak og på Gazastripen.

Simulatortrening i «krigen mot terror»:
Skjermtrening med kulisser fra Midt-Østen
under våpenmessen i London.
Foto: Asle Finnset

Våpenstasjonen Protector RWS i hjemlige om-
givelser. Foto: Kongsberg Defence & Aerospace

Ifølge stortingsvedtaket fra 1959 skal ikke Norge eksportere våpen til land i krig eller borgerkrig, eller der krig truer. Unntaket: Nato-landene.

På Gazastripen kan man finne raketten igjen i små og store biter der kjøretøy og bygninger er sprengt i filler. Det palestinske politiet plukker nitid opp bitene av Hellfire-raketter, mange med registreringsnummeret fortsatt synlig, og legger dem på et eget lager.

En stund etter at filmen vår ble vist, tok jeg denne saken opp med Utenriksdepartementets daværende statssekretær Kjetil Skogrand. Han var lite glad for at norske våpen tar slike veier. Skogrand påpekte samtidig at innenfor det eksisterende regelverket og det eksisterende samarbeidet Nato-landene imellom, er det vanskelig å hindre at det skjer. Jeg spurte hvorfor, all den tid Israel ikke er vår allierte i Nato. Skogrand svarte at all den tid Norge hadde eksportert *del*er til et våpen som ble ferdigstilt hos vår Nato-allierte USA, er det USA selv som avgjør hvem landet vil eksportere Hellfire-missilene videre til. Og at dersom Norge ikke aksepterer det, er det vanskelig å se hvordan vi som nasjon skal kunne fortsette med en forsvarsindustri på den måten vi gjør det i dag.

Klasebomber over Bagdad

I 1996 bestilte Norge noen våpen-systemer av USA. Det ble, slik

norsk praksis tilsier, inngått avtaler om at de amerikanske bedriftene som fikk selge våpen til Norge også skulle kjøpe varer eller tjenester for et tilsvarende beløp fra norske bedrifter. Dette systemet kalles gjenkjøpsavtaler.

Så mens det norske artilleriet tok i bruk sitt nye system for å avfyre inntil 12 raketter samtidig mot en mulig slagmark opptil 30 kilometer unna, satte Lockheed Martin i gang med å lage en ny og enda kraftigere versjon av systemet, en utgave bare USA skulle ha tilgang til. Rakettene i systemet er bakkeavfyrte klasebomber. Det dreier seg om et våpen som, i luften på vei mot målet, deler seg opp i en skur av minibomber som sprer seg over et stort område på bakken.

Kværner Eureka på Lier fikk oppgaven med å levere tre dyre og viktige komponenter til alle utgavene av det nye MLRS-systemet, det som bare skulle brukes av USA.

I et brev fra direktør Craig Vanbebber like før jul 2005, bekreftet Lockheed Martin følgende overfor dokumentarfilmprosjektet vårt: Det nye våpensystemet, som Kværner var leverandør til, ble benyttet i Irak. Noen uker etter invasjonen av Irak, sendte Human Rights Watch et team

observatører til Bagdad og byene omkring. De dokumenterte hvordan de allierte styrkene hadde brukt et stort antall klasevåpen, også mot sivile mål. Konklusjonen deres var at bakkeavfyrte klasevåpen, skutt fra MLRS og annet artilleri, var den våpentypen som hadde tatt flest sivile liv under hele invasjonen.

Kjøpes for å brukes

Hvordan kunne noe slikt skje? Allerede i 2002 vedtok Stortinget at Norge skal arbeide aktivt mot klasebomber. Enten har ikke politikerne visst hva våpendelene som ble laget på Lier skulle brukes til. Eller så vurderte man at en inngått kontrakt må fullføres, selv om de politiske vurderingene har endret seg underveis.

Norsk forsvarsindustri produserer for om lag 7 milliarder kroner årlig. Det er langt ifra den største industrien i Norge, men det gir nærmere 6000 arbeidsplasser og sørger for at norsk næringsliv deltar med store og små bidrag i programmer som er viktig for Norges allierte.

Enkelte aktører i debatten om norsk våpeneksport peker på USAs «Krig mot terrorisme» og invasjonen av Irak når de skal forklare hvorfor våpeneksporten har økt så mye de senere årene.

I år 2000 eksporterte Norge våpen for 1,2 milliarder kroner ifølge Utenriksdepartementets stortingsmeldinger. Dette økte til drøyt tre milliarder i 2003, sank til 2,3 milliarder i 2004, for så å øke til 3,5 milliarder kroner i 2006.

Selvsagt spiller en faktor som Irak-krigen inn. Men det blir feil å bare se til utlandet når man skal forklare hva som skjer.

Den helt sentrale faktoren for hvor stor norsk forsvarsindustri til enhver tid er, er aktivitetsnivået i det norske forsvaret. Dette gjelder både i krig og i fredstid. Det norske forsvaret kjøper om lag halvparten av alt de norske forsvarsleverandørene kan produsere. Og nesten alle andre avtaler bedriftene har, er resultat av gjenkjøpsavtaler som har sin opprinnelse i investeringsprosjekter i det norske forsvaret, der innkjøpene gjøres i andre land.

For noen år siden kjøpte Norge blant annet fregatter i Spania, som har mye dyr amerikansk teknologi. Dermed kan man i påfølgende år lete etter nye store eksportprosjekter til nettopp Spania og USA, og det er lett å finne disse igjen på statistikkene.

Våpen kan brukes på to måter: De kan drepe, eller skremme. Og har man mye våpen, er terskelen senket for å ta dem i bruk. Det blir som med Abraham Maslows munnhell: «To the man who only has a hammer in the toolkit, every problem looks like a nail.»

I Norge er det stort sett enighet om at Midtøsten-konflikten ikke kan løses militært. Men når Israel kjøper svært effektive missiler med norske eksplosiver i, så blir landet stadig vekkt fristet til å ta dem i bruk for å løse problemene sine på Gazastripen.

Største våpeneksport per innbygger?

Norges rolle som våpeneksportør står i kontrast til andre viktige mål Norge har satt seg, først og fremst våre utenrikspolitiske målsetninger om å bidra til forsoning og konfliktløsning en rekke steder i verden. Men også Norges omdømme står i fare i arabiske land når de får vite at det er norske eksplosiver i raketttene som rammer mål i Irak og Palestina.

Omfanget av norsk våpeneksport har gitt oss høye, men også variende plasseringer på ulike rankinglister. Norge og Sverige har etter SIPRIs målinger byttet på å ligge øverst på listen over eksport av våpen i forhold til landets innbyggertall. En annen kåring viste at Norge i 2005 var den 11. største våpeneksportør i verden, regnet i faktiske tall.

Det er mulig at Kongsbergs nye milliardordre fra USA på våpentårnet Protector RWS gjør at Norge klatrer på disse rankingene i årene som kommer.

På strekmag.no finner du mer: Tarjei Leer-Salvesens ABC over norske våpenprodusenter og -produkter.

Om forfatteren: Tarjei Leer-Salvesen er journalist. Han har jobbet med tematikken våpeneksport i både avis-, magasin- og dokumentarfilm-formatet.

ANNONSE